

بودجهی سالانه‌ی عیراق؛ دابه‌شبوونی خه‌رجیه‌کانی یاسای بودجه له‌ئیس‌تا و دوو ده‌یه‌ی رابردوو

05-06-2024

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتە : ئەو‌ه‌ی شوکینه‌ره خه‌رجی بنیاتنانی ژێرخانی ته‌ندرووستی و په‌روه‌رده، کشتوو‌کال و سه‌رچاوه ئاوییه‌کان و ژینگه، ته‌نانه‌ت وه‌رزش و گه‌نجان له عیراق، به‌شپۆه‌یه‌ک له دوو ده‌یه‌ی رابردوو هه‌ر سێ وه‌زاره‌تی کشتوو‌کال، پیشه‌سازی و سه‌رچاوه‌کانی ئاو ریژه‌ی 2% کۆی خه‌رجیه‌کانی ئەم ولاته‌یان بۆ دابینکراوه، که کۆی ب‌په‌که‌ی 28.8 تریلیۆن دینار بووه. له یاسا په‌سه‌ندکراوه‌شدا ریژه‌ی 1.57% ی له‌کۆی گشتی بۆ دانراوه، ئەو‌یش ئە‌گه‌ر خه‌رجبک‌رێت.

رۆژی 3ی حوزەبرانی 2024 پەرلەمانتاری عێراق بەکەمترین ماوه، سەرەرای زیادکردنی ژمارەکان بە بەراورد بەسالی رابردوو، خستەکانی داھات و خەرجیەکانی یاسای بودجە 2024 ی پەسەندکرد.

دابەشبوونی خەرجیەکان لە یاسای بودجە 2024 دا رەنگدانەوهی دوو دەیهی رابردووی خەرجیەکانی وەزارەتی دارایی بۆ دامەزرێوەکان و وەزارەتەکان و ھەریمی کوردستان نییە. بەلکو ئەوێ لە بودجەکەدا ھاتوو و ئەوێ خەرجکراوە تەواو جیاوازی، دیارترینیان پشکی ھەریمی کوردستانە کە بەردەوام لە رابردوودا باس لە رێژەی 17% و 12.64% و ھتد دەکرا، بەلام ئەوێ لە داتاکانی دوو دەیهی رابردوودا ھەرکەوت، نیوێ ئەو رێژەییەش نییە و ئەوێ وەزارەتی دارایی رەزامەندی لەسەر داو و ناردوویەتی بۆ ھەریمی کوردستان رێژەی 5.76% کۆی خەرجیەکانی عێراق بوو.

ھەرھەما، لەماوێ ئەم دوو دەیەدا خەرجیەکانی کەرتی ئەمنی، بەتایبەتیش ھەردوو وەزارەتی ناوڤ و بەرگری، لەدوای وەزارەتی داراییەو پەلی دووھمی گرتوو. لەماوێ ئەو 20 ساڵدا خەرجیەکانی ئەو دوو وەزارەتە 244 تریلیۆن دینار بوو و رێژەی 17.09% کۆی رێژەی خەرجیەکانی پیکھیناوە لە عێراق. بەپەلی سێیەم لە عێراق خەرجیەکان لەو ماوێدا بۆ وزە (وەزارەتی نەوت و کارەبا) رۆشتوو، کەوا رێژەی 14.05% کۆی خەرجیەکان بە بری 201 تریلیۆن دینار بوو، لە بودجە پەسەندکراوەکە ئەمسالدا رێژەی بەشداری ئەو دوو کەرتە بۆ 17.97% بەرزکراوەتەو، واتە خەرجیەکان بۆ کەرتە نزیکی 4% زیاتر دەبێت لە دوو دەیهی رابردوو، کە ئەمەش بەدنیایەو لەسەر حسابی کەرتەکانی دیکە دەبێت.

ئەوێ شوکینەرە خەرجی بنیاتانی ژێرخانی تەندرووستی و پەرەدە، کشتووکال و سەرچاوە ئابووبەکان و ژینگە، تەنانت و ھەرز و گەنجان لە عێراق، بەشیوھیک لە دوو دەیهی رابردوو ھەر سێ وەزارەتی کشتووکال، پیشەسازی و سەرچاوەکانی ئا و رێژەی 2% کۆی خەرجیەکانی ئەم وڵاتەیان بۆ دابینکراو، کە کۆی پرەکە 28.8 تریلیۆن دینار بوو. لە یاسا پەسەندکراوەشدا رێژەی 1.57% لەکۆی گشتی بۆ دانراو، ئەویش ئەگەر خەرجکریت.

دابەشبوونی خەرجیەکان لە دوو دەیهی رابردوو ئەو دەردەخات کەوا ژمارە پەسەندکراوەکانی نیو بودجە تەواو جیاواز دەبێت لەوێ لە وەزارەتی داراییەو خەرجکریت، ھەریوھەش بەراوردیکی رێژەی بەشداری 7 کەرت و سێ سەرۆکایەتیەکە عێراق و ھەریمی کوردستان لە خەرجیەکانی دوو دەیهی رابردوو بە یاسای بودجە 2024 شەو دەکەین.

رێژەی بەشداری خەرجیەکان لە دوو دەی رابردوو و یاسای بودجە 2024 دا

لەماوێ دوو دەیهی رابردوودا (2003-2023) لە ھەوت کەرت، سێ سەرۆکایەتی و ھەریمی کوردستان رێژەی 81.35% کۆی خەرجیەکانی لە دەولەتی عێراق فیدرال پیکھیناوە و لە یاسای بودجە پەسەندکراوی 2024 ییشدا رێژەی 79.25% پیکدەھینیت، بەلام بەرێژەی تەواو جیاوازیەو.

لەماوێ ئەو دوو دەیەدا بەرزترین رێژەی خەرجی بۆ وەزارەتی دارایی کەوا 25.18% خەرجیەکان بوو، بەلام لەم بودجەیدا رێژەکە کەمبوو تەو بۆ 20.3%، کە ئەمەش بەدنیایەو دەبێت بۆ کەرتیکی دیکە رۆشتبیت. بەپەلی دووھم لە دوو دەیهی رابردوو و لەم یاسا پەسەندکراوەشدا خەرجیەکانی کەرتی ئەمنی بەتایبەت ھەردوو وەزارەتی ناوڤ و بەرگری دیت، کەوا لە دوو دەیهی رابردوو رێژەی 17% پیکھیناوە، بەلام لەم پرۆژە یاسایدا 10.69% پیکدەھینیت.

بەپەلی سێیەم خەرجیەکان لە عێراق بۆ کەرتی وزە، وەزارەتی نەوت و کارەبا رۆشتوو، لە دوو دەیهی رابردوو خەرجیەکانی ئەم کەرتە رێژەی 14.05% پیکھیناوە، بەلام لە پرۆژە یاسا پەسەندکراوەکەدا بەرزبوو تەو بۆ رێژەی 17.97%، واتە کەمبوو تەو کە وەزارەتی دارایی و ناوڤ بەشیکی بۆ ئەم دوو وەزارەتە رۆشتوو.

لەماوێ دوو دەیهی رابردوو دا بەردەوام باس لەرێژەی جیاواز بۆ پشکی ھەریمی کوردستان کراو، لەسەرەتاکان پرسەکە گەیشتە سەررو 17% و بەدوایدا ھاتە 12.64%، بەلام لە دوو دەیهی رابردوو ھەریمی کوردستان بەرێژەی 5.76% خەرجی بۆ کراو، لەم یاسا پەسەندکراوەی 3ی حوزەبران 2024 دا رێژەی 9.87% بۆ دانراو ئەگەر خەرجکریت.

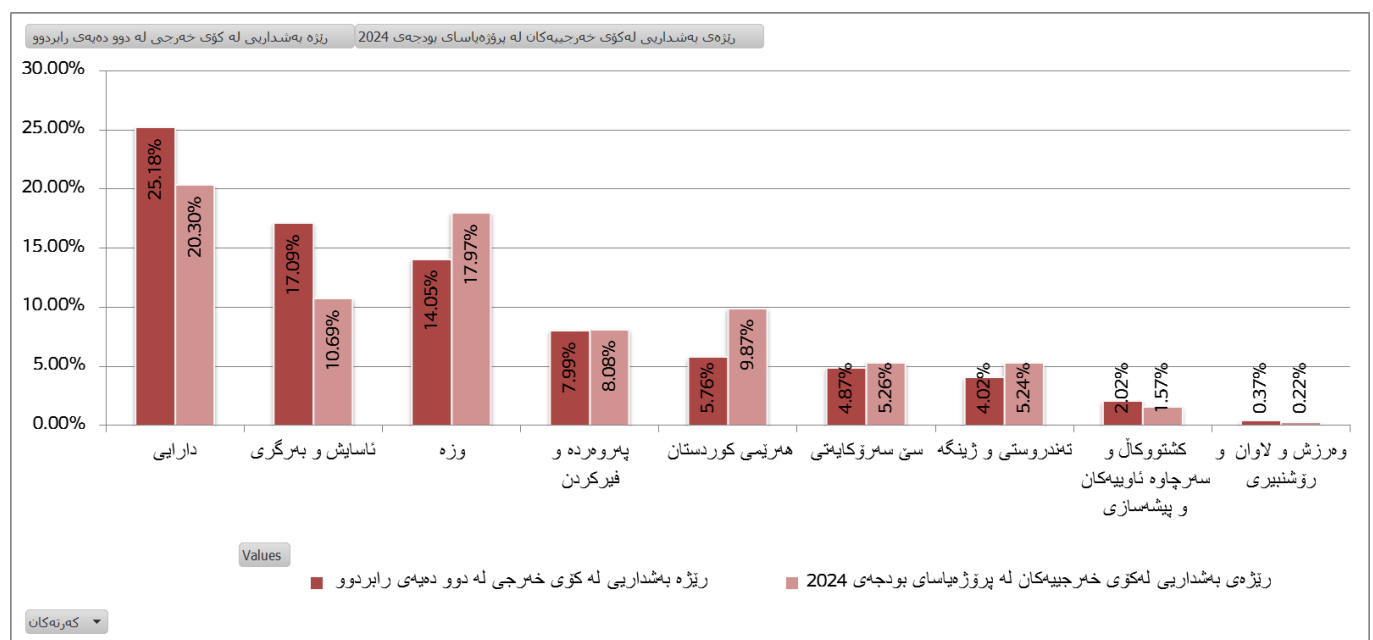
لەسەررو ھەموو ئەوانە خراوەرو، ئەوێ زیاتر جیگە تێرامانە رێژەی خەرجیەکانی سێ سەرۆکایەتیەکە عێراق بە بەراورد بە کەرتە

ژێرخانییهکانی وهک تەندرووستی و پەرۆهرده و ژینگه و سه‌رچاوه ئاوییه‌کان و تەنانهت پێشه‌سازی له عێراق. له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو سن سه‌رۆکایه‌تییه‌که‌ ریژه‌ی 4.87% کۆی خه‌رجیه‌یه‌کانی بردووه، له به‌رامبه‌ردا پشکی هه‌ر سێ وه‌زاره‌تی کشتووکاڵ، سه‌رچاوه ئاوییه‌کان و پێشه‌سازی ته‌نیا ریژه‌ی 2.02% پێکه‌ینه‌وه و بۆ خه‌رجکراوه. ئەوه‌ی زیاتر جیگه‌ی تێپامانه به‌رزبوونه‌وه ریژه‌ی خه‌رجی ئەم سن دامه‌زراوه‌یه له یاسای بودجه‌ی 2024 بۆ ریژه‌ی 5.26%، له به‌رامبه‌ردا که‌مبوونه‌وه‌ی ریژه‌ی به‌شداریی ئەو سن وه‌زاره‌ته‌که‌ی سه‌ره‌وه بۆ ریژه‌ی 1.57% ب‌روانه گرافیک 1 له خواره‌وه.

هه‌روه‌ها، له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو پشکی که‌رتە ژێرخانییه‌کانی وهک تەندرووستی و ژینگه ریژه‌ی 4.02% له خه‌رجیه‌یه‌کانی پێکه‌ینه‌وه، هه‌ردوو وه‌زاره‌تی وه‌رزش و لاوان ریژه‌ی 0.37% پێکه‌ینه‌وه، له‌کاتێکدا عێراق ئیستا به‌ خه‌لاتی دیمۆگرافیا بۆ هه‌بوونی کۆمه‌لگه‌یه‌کی گه‌نج تێده‌په‌ریت و گه‌نج یه‌ک له‌سه‌ر سن کۆمه‌لگه‌یه‌کی پێکه‌هێنیت، به‌لام له یاسای بودجه‌ی 2024 دا خه‌رجیه‌یه‌کان که‌مکراوه‌ته‌وه بۆ ریژه‌ی 0.22%.

له‌کاتێکدا خه‌رجیه‌یه‌کانی ژێرخانی ئابووری و خه‌مه‌تگوزارییه سه‌ره‌تاییه‌کان و دامه‌زراوه‌یه‌کانی دیکه له‌ماوه‌ی دوو ده‌یه‌ی رابردوو به‌وشیوه‌یه بووه، به‌لام له‌دوای درووستبوونی هه‌شده‌ی شه‌عبی له عێراق، له 2015 وه‌ ساڵانه سه‌روو 1 تریلیۆن دیناری بۆ ته‌رخانه‌کراوه، به‌لام چه‌ندی بۆ خه‌رجکراوه له راپۆرتیه‌کانی وه‌زاره‌تی داراییدا نه‌هاتووه. به‌پێی یاسای بودجه‌ی 2024 ده‌سته‌ی هه‌شده‌ی شه‌عبی 4.3 تریلیۆنی دینار بۆ ته‌رخانه‌کراوه، که‌وا به‌س بۆ مووچه‌ ب‌ری ته‌رخانه‌کراو له ئەمه‌سالدا گه‌یشته‌وه‌ته 3.9 تریلیۆن، له‌کاتێکدا ساڵی رابردوو 3.5 تریلیۆن دینار بووه. ب‌روانه خه‌شته‌ی 1 له‌خواره‌وه له‌باره‌ی داتا و ژماره‌یه‌کان له‌سه‌ر هه‌شده‌ی شه‌عبی له 2015 وه‌ بۆ 2024.

گرافیک 1: دابه‌شووینی ریژه‌ی خه‌رجیه‌یه‌کان بۆ هه‌وت که‌رتو سن سه‌رۆکایه‌تییه‌که‌ و هه‌ریمی کوردستان له 2003 بۆ 2023 و له یاسای بودجه‌ی 2024 عێراق

تیپینی 1: ئەم دوو دەیه خەرجییەکانی سالی 2014 بو هەموو کەرتەکان و سن سەرۆکایەتییه که و هەژمیری کوردستان نیدا نییه.

تیپینی 2: ریزهی خەرجییەکانی هەژمیری کوردستان له کۆی خەرجییەکان بو هەموو عێراق کەمتر دەبێت ئەگەر داتاكان 2014 بەردەست بوایه، چونکه لهو سالیدا خەرجییەکانی بو هەژمیری کوردستان له مانگی دووهوه بو.

تیپینی 3: ئەم خەرجییانەى حەوت کەرت و سن سەرۆکایەتی و هەژمیری کوردستان له کۆی خەرجییەکانی هەموو کەرتەکان دەرئێنراوه، واتە له کۆی گشتی پارهی خەرجکارو له عێراق بو ئەو دوو دەیه بهبن سالی 2014

تیپینی 4: کەرتی ئەمەنى لم راپۆرتەدا وهزارهتی ناوڤو و بهرگري دهگرێتەوه، ریزهی بهشداری ئەم دوانەش له پاسای بودجەى 2024 وهگرێواوه، خەرجی دامەزرێوانەکانی دیکەى وهک ئەنجومەنى ناسایی نیشتمانی، حەشدى شەعبی، نازانسی مخابەرات و دەستەى ناوچە سنووریبهکان نیدا نییه.

خشته 1: بودجەى بهکارخستن و وهبهرهێنانی تهرخانکراو بو حەشدى شەعبی له 2015وه بو 2024 له عێراق

سەرچاوه	ژماره‌ی سه‌رباز	بودجەى تهرخانکراو /دینار			سالی	
		بودجەى گشتی	به‌رنامه‌ی تايهت	بودجەى وه‌به‌رهێنان		بودجەى به‌کارخستن
به‌بنی بودجەى 2015، 1 تریلیۆن دینار بو هێزەکانی حەشدی شەعبی تهرخانکراوه له بودجەى وه‌به‌رهێنان - سیدی لهو سالیدا، لایه‌ره (10-11)		1,000,000,000,000			2015	
به‌بنی بودجەى 2016 له لایه‌ره (28) بودجەى تهرخانکراو بو حەشدی شەعبی 1.7 تریلیۆن دینار و ژماره‌ی ئەندامەکانی 110 هەزار کەس، بووه لهو سالیدا بودجەى تهرخانکراو بو مووچه لایه‌ره (33) 1.152 تریلیۆن دینار بووه	110,000	1,745,096,520,000		494,000,000,000	1,251,094,520,000	2016
به‌بنی بودجەى 2017 له لایه‌ره 1.91 دینار 1.39 تریلیۆن دینار بو هێزەکانی حەشدی شەعبی تهرخانکراوه، که 518 ملیار بو وه‌به‌رهێنان بووه، ههروه‌ها له لایه‌ره 1.46 ملیار بو مووچه خۆزانی حەشدی شەعبی که 12 ههزار زیادیکردوه له‌ها 1.278 تریلیۆن بو تهرخانکراوه	122,000	1,917,406,004,000		518,200,000,000	1,399,206,004,000	2017
به‌بنی بودجەى 2018 له لایه‌ره 1.52 دینار پاری تهرخانکراو بو هێزەکانی حەشدی شەعبی 1.68 تریلیۆن دینار بووه، که لهو سالیدا وه‌کو له لایه‌ره 1.57 ملیار بودجەى تهرخانکراو بو مووچه 1.27 تریلیۆن دینار بووه.	122,000	1,682,989,544,000		294,560,000,000	1,388,429,544,000	2018
به‌بنی بودجەى 2018 له لایه‌ره 1.40 دینار پاری تهرخانکراو به‌رزبووه‌تەوه بو 2.592 تریلیۆن دینار که 2.073 تریلیۆن بو مووچه‌ى سه‌ربازەکان بووه	122,000	2,592,744,759,000		404,560,000,000	2,188,184,759,000	2019
له‌م سالی عێراق پرۆژه‌یاسای بودجەى نه‌بووه.		2,592,744,759,000		404,560,000,000	2,188,184,759,000	2020
به‌بنی بودجەى 2021 له لایه‌ره 1.62 دینار پاری تهرخانکراو بو هێزەکانی حەشدی شەعبی 3.292 تریلیۆن دینار بووه، به‌لام 3.547 تریلیۆن بودجەى هێزەکان بووه.	122,000	3,777,152,979,000		95,455,483,000	3,681,697,496,000	2021
له‌م سالی عێراق پرۆژه‌یاسای بودجەى نه‌بووه.		3,777,152,979,000		95,455,483,000	3,681,697,496,000	2022
به‌بنی بودجەى 2023 که بو سالی 2024 و 2025، له لایه‌ره 1.69 ملیار کۆی بودجەى تهرخانکراو بو هێزەکانی حەشدی شەعبی 3.743 تریلیۆن دینار بووه، که ژماره‌ی هێزەکانی گه‌یشتووه‌ته 238 ههزار، واته به‌ریزگی 95 (ژماره‌یان زیادیکردوه، 3.468 تریلیۆن دینار بو مووچه بووه، لایه‌ره (69).	238,075	4,478,703,300,000	135,000,000,000	573,666,909,000	3,770,036,391,000	2023
له‌م سالی و سالی داهاتوودا عێراق کار به بودجەى 2023 ده‌کات.	238,075	4,310,111,538,000	135,000,000,000	117,366,909,000	4,310,111,538,000	2024
		27,874,102,382,000		2,997,824,784,000	23,858,642,507,000	کۆی گشتی

سەرچاوه: وهزارهتی دارایی عێراق، به شنی بودجە 2023-1-18

تیپینی 1، سالی 2020 و 2022 عێراق بودجەى گشتی سالیانەى نه‌بووه، له‌م شیکارییه‌دا وادانراوه که ژماره‌ی هه‌زه‌کان و بری پارهی تهرخانکراو وهک سالی پینش خۆی بووینت.

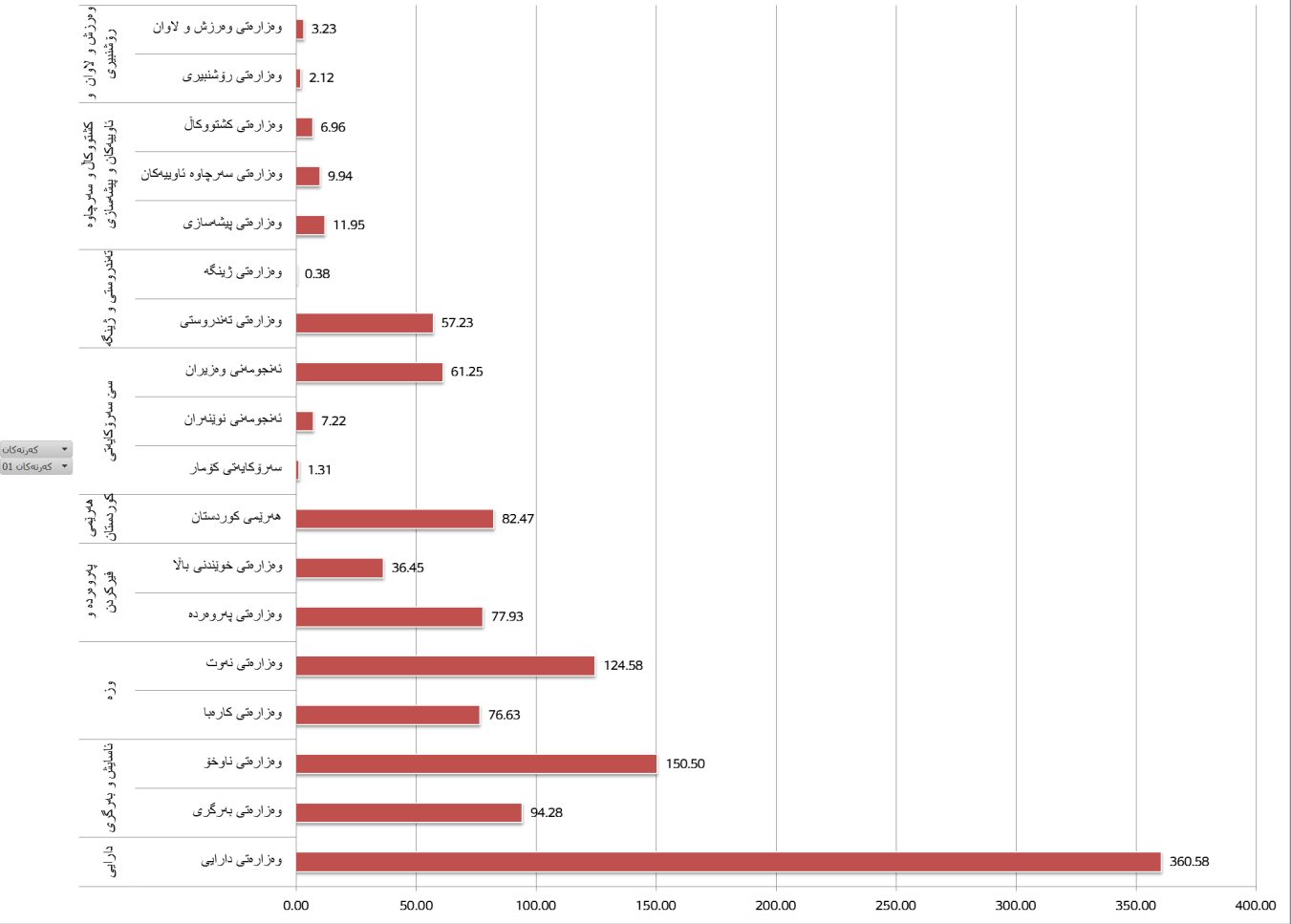
تیپینی 2: به‌ک دۆلار به 1500 دینار دانراوه

بری خەرجییەکان له دوو دەى رابردودا

له دوو دەیه‌ى رابردودا خەرجییەکانی وه‌زارهتی دارایی بو هەموو دامەزرێوانەکان و وه‌زاره‌ته‌کان له عێراق گه‌یشتووه‌ته 1432 تریلیۆن دینار، واته به‌نرخى بانکی ناوه‌ندى 1.1 تریلیۆن دۆلار، که ئەمەش رەنگدان‌وه‌ى بری داهاتی نه‌وتی هەناردە‌کراو بووه له عێراق که‌وا سه‌روو 1 تریلیۆن دۆلار داهاتی هه‌بووه.

له‌ماوه‌ى سالی (2003-2023) دا کۆی خەرجییەکان ئەو 7 کەرت و سن سەرۆکایەتییه، به‌ بن هەژمیری کوردستان 1082 تریلیۆن دینار بووه، که به‌رترينیان وه‌زارهتی دارایی به‌ بری 360 تریلیۆن بووه، به‌داویدا وه‌زارهتی ناوڤو به‌ بری 150 تریلیۆن و که‌مترینیان وه‌زارهتی ژینگه به‌ بری 383 ملیار دینار.

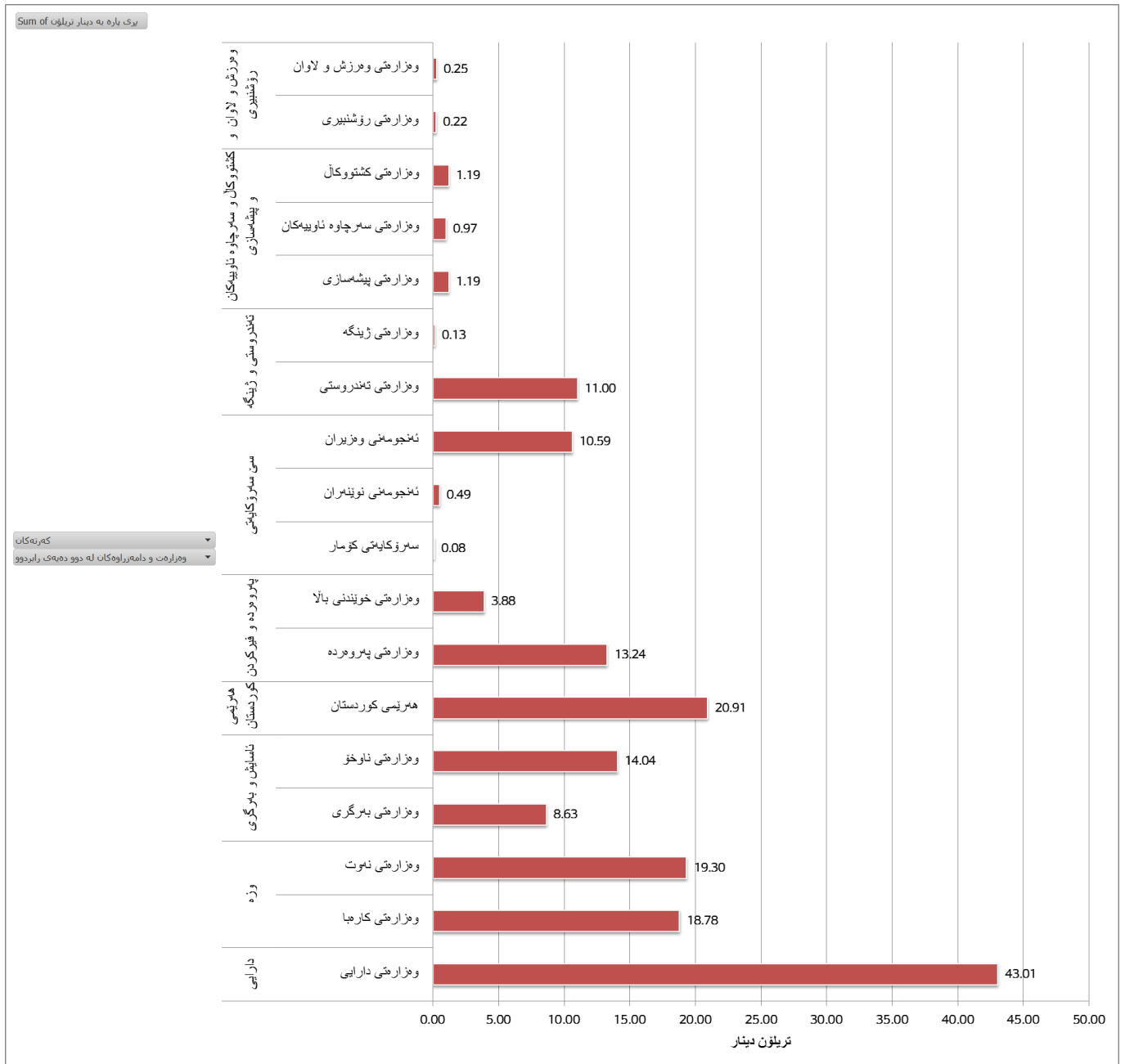
گرافیک 2: دابه‌شوو‌نى بری خەرجییەکان بو حەوت کەرت، سن سەرۆکایەتییه‌که و هەژمیری کوردستان له 2003 بو 2023

کۆتایی

پڕۆژه یاسای بودجهی 2024 عێراق پهسه ندرکرا، به لām به بېری کورتهیانی زیاتر و والاکردنی دهسه لاتی ئەنجومهنی وهزیران بۆ خهرجکردنی 2 تریلیۆن دیناری دیکه بۆ پارێزگاکانی عێراق به بېن پارێزگاکانی ههریمی کوردستان. به مشیوه بهش بیت ئەوا کۆی گشتی خهرجیهکان له عێراق له پڕۆژه یاساکه دا دهگاته سهروو 213 تریلیۆن دینار، نهوکه له راپۆرتی کۆتایی خهرجیهکانی وهزارهتی دارایی عێراق.

گرافیک 3: دابهشووونی بېری خهرجیهکان بۆ سهوت کهرت، سێ سهروکایهتیهکه و ههریمی کوردستان له یاسای بودجهی 2024 دا.

سەرچاوه: په رلهمانی عێراق، 2024-06-03 و وهزارهتی دارایی عێراق.

لهماوهی دوو دهیهی رابردوودا له سه رهتای سآلانی خهرجیهکان جگه له زیادبوونی سآل به سآلی خهرجیهکان بهتایبهتیش بۆ کهرتی ئەمهی و سه ربازی، خالیکی جیگهی سه رنج خهرجیهکانی سێ سهروکایهتی له عێراق له 2006 دا خهرجیهکانی سهروکایهتی کۆمار 70 ملیار، ئەنجومهنی نوینهران 69 ملیار و ئەنجومهنی وهزیران 66 ملیار بووه، به لām له 2023 دا خهرجیهکانی ئەنجومهنی وهزیران دهگاته 10.2 تریلیۆن، خهرجیهکانی ئەنجومهنی نوینهران دهگاته 582 ملیار و خهرجیهکانی سهروکایهتی کۆمار کهمهدهبیتهوه بۆ 71 ملیار، بۆ

ئەمسالیش وادانراوه خەرجییه‌کانی پەرلەمان 485 ملیار، سەرۆکایەتی کۆمار 84 ملیار و ئەنجومەنی وەزیران 10.5 تریلیۆن بێت.

لە کۆتاییدا، خەرجییه‌کانی عێراق وەک ئەوەی لە بودجەدا دادەنرێت لە وەزارەتی داراییه‌وه پەسەند ناکرێت، چونکە جگەله‌وه‌ی نیوه‌ی سأل دەپروات ئینجا بودجەکه پەسەند دەکرێت، بە‌لکو خەرجییه‌کان لەسەر داھاتی بەدەستھاتووہ لە نەوتەوه‌یہ.

سەرچاوه‌کان

وزارة المالية، جمهورية العراق، " *Mof.gov.iq*, *mof.gov.iq/pages/MOFPublicReports.aspx*. Accessed 1 June 2024

وزارة المالية، جمهورية العراق التقارير المالية العامة. " *Mof.gov.iq*، وزارة المالية. *mof.gov.iq/pages/ar/FinalAccounting.aspx*. Accessed 03 May 2024